

درک موانع مقابله با فساد در بخش دولتی ایران

پژوهش‌های
سلامت‌اداری
سال اول
شماره ۲
تابستان ۱۴۰۴
صفحه ۱۶۱ الی ۱۹۴

چکیده

هدف مطالعه حاضر، ارتقای سلامت نظام اداری از طریق تبیین، تحلیل و تفسیر موانع مقابله با فساد است که در یکی از شرکت‌های ملی تابعه صنعت نفت ایران انجام شد. فلسفه این مطالعه از نوع تفسیری و راهبرد آن داده‌بنیاد و روش پژوهش از نوع کیفی مبتنی بر مصاحبه ساختارنایافته بوده است و افراد مشارکت‌کننده در فرایند مصاحبه را دبیران کمیته سلامت اداری شرکت مورد مطالعه تشکیل دادند. متن‌های مصاحبه به دقت و در چند نوبت مورد بررسی و بازخوانی قرار گرفت تا مفاهیم اصلی

محمدی، حامد^۱
(دکتری، مدیریت)
دولتی، دانشکده
مدیریت و حسابداری،
دانشگاه آزاد اسلامی
قزوین، قزوین، ایران)

۱. نویسنده مسئول:

mohammadi.h.16@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱/۱۸ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۳/۱۰

و مستتر از بطن مصاحبه‌ها استخراج گردد و سپس جهت تحلیل داده‌های کیفی از شیوه کدگذاری سه مرحله‌ای باز، محوری و گزینشی استفاده شد و در نهایت، تعداد ۸۹ مفهوم، ۳۹ کد باز، ۴۲ کد محوری و هشت کد گزینشی (موانع قانونی، مالی، ساختاری، مدیریتی، سیاسی، فرهنگی، فرایندی، محیطی مقابله با فساد) فراروی موانع مقابله با فساد تبیین گردید. یافته‌های این مطالعه از جنبه پژوهشی می‌تواند مورد بهره‌برداری پژوهشگران رشته‌هایی نظیر مدیریت دولتی، اقتصاد، علوم سیاسی و جامعه‌شناسی قرار گیرد و از جنبه کاربردی نیز می‌تواند مورد استفاده خط‌مشی‌گذاران، مدیران و کارگزاران دولتی و مدیران ارشد صنعت نفت جهت تعریف و اجرای راهبردهایی جهت رفع موانع مقابله با فساد قرار گیرد.

واژگان کلیدی: فساد، مقابله با فساد، موانع مقابله با فساد، بخش دولتی ایران، پژوهش کیفی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Understanding Barriers to Combating Corruption in Iran's Public Sector

Mohammadi, Hamed¹ (PhD, Public Administration, Faculty of Management and Accounting, Islamic Azad University of Qazvin, Qazvin, Iran)

Abstract

This study aimed to enhance the integrity of the administrative system by identifying, analyzing, and interpreting the obstacles to combating corruption in a national company affiliated with Iran's oil industry. Adopting an interpretive philosophy, the research employed a grounded theory strategy and a qualitative methodology based on unstructured interviews. The participants comprised secretaries of the company's Administrative Integrity Committee. Interview transcripts were meticulously reviewed and reread to extract key overt and latent concepts. Qualitative data were analyzed using a three-stage coding process (open, axial, and selective coding). The analysis yielded 89 concepts, categorized into 39 open codes, 42 axial codes, and 8 selective codes. These codes revealed the following barriers to combating corruption: Legal, Financial, Structural, Managerial, Political, Cultural, Process-related and Environmental. From a research perspective, the findings contribute to scholarly work in public administration, economics, political science, and sociology. Practically, they offer actionable insights for policymakers, public managers, and senior oil industry executives to design and implement strategies for mitigating corruption barriers.

Keywords: Corruption, anti-corruption combating, barriers to combating corruption, Iranian public sector, qualitative research

1. Responsible author

مقدمه

فساد در ایران و نزد نهادهای حاکمیتی و تصدی‌گرا توجه بسیاری از سیاست‌مداران، مدیران دولتی، پژوهشگران و اصحاب رسانه را به خود جلب کرده است و گسترش و ترویج آن در بسیاری از محافل و کرسی‌های سیاسی و علمی مورد نقد جدی قرار گرفته است و بسیاری از پژوهش‌ها در رشته‌های مدیریت دولتی، علوم سیاسی، اقتصاد و جامعه‌شناسی بر موضوع فساد در ایران تمرکز کرده‌اند. نظام اداری ایران از ناکارآمدی در رنج است (محمدی، الوانی، معمارزاده‌طهران و حمیدی، ۱۳۹۵: ۶۱۰) و یکی از مصادیق بارز این ناکارآمدی رامی‌توان در گسترش پدیده فساد (خدایانه، ۱۳۹۴: ۱؛ جمالی‌اسگویی، بخشایشی اردستانی و بنی‌هاشمی، ۱۳۹۸: ۳۳؛ شیرینی، برادران و جوادی، ۱۴۰۳: ۸۳؛ مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۳) متصور شد (محمدی و حمیدی، ۱۴۰۲: ۱۴) و برخی مطالعات (اولجوبی، ۲۰۲۳: ۱) نشان دادند که سازمان‌های ضد فساد در بعضی کشورها به دلیل عدم وجود اراده سیاسی در سطح حکومت جهت مقابله با پدیده فساد، از کارآمدی لازم برخوردار نیستند. ایران با بهره‌مندی از منابع و آموزه‌های غنی دینی و ارزشی در زمینه فساد از وضعیت مناسبی برخوردار نیست (الوانی، زرنندی و عرب‌سرخی، ۱۳۸۹:

۴) و با مراجعه به آمار، یافته‌های پژوهشی و گزارش‌های ملی و بین‌المللی نظیر سازمان ملل، بانک جهانی و سازمان بین‌المللی شفافیت مشخص شده است که نظام اداری ایران در زمینه فساد و مقابله با این پدیده از جایگاه مناسبی برخوردار نیست. براساس نتایج پژوهشی، ایران از وجود برخی موانع فرهنگی نظیر پارتی بازی و خویشاوندگرایی، گریز از مسئولیت، دولتی بودن نظام اقتصادی و آشنا نبودن با قواعد و مقررات (محمدی، الوانی، معمارزاده طهران و حمیدی، ۱۳۹۷: ۸۲) در رنج است و این موانع فرهنگی می‌تواند در بروز و شکل‌گیری پدیده فساد مؤثر باشند، و بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۳) نقص در اجرای صحیح قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد (۱۳۹۱) در ایران مشهود است و بر اساس گزارش بانک جهانی (۲۰۱۵) در شاخص‌های حکمرانی ایران بهبودی حاصل نگردیده، حتی وضعیت این شاخص‌ها نسبت به گذشته بدتر نیز شده است (محمدی، الوانی، معمارزاده طهران و حمیدی، ۱۳۹۶). بر اساس گزارش‌های سالانه سازمان بین‌المللی شفافیت از شاخص ادراک فساد، رتبه ایران طی سال‌های ۲۰۲۴-۲۰۱۵ دارای روندی متزلزل و افزایشی بوده است؛ به‌طوری‌که جایگاه ایران از رتبه ۱۳۰ به ۱۵۱ افزایش یافت و این آمارها حاکی از آن است که در ایران روند کاهشی جهت مقابله و کنترل فساد ملاحظه نمی‌شود و این کشور جهت ارتقای سلامت اداری و مالی دارای راهبردها، سیاستگذاری‌ها، برنامه‌ها و اقدام‌های مناسب نیست. گویا پدیده فساد و مقابله با آن هنوز به یک دغدغه نزد سیاست‌گذاران و مدیران دولتی تبدیل نشده است. با تأمل بر نتایج پژوهش‌ها، گزارش‌ها و آمارهای ارائه‌شده داخلی و بین‌المللی باید اذعان داشت که مقابله با فساد در ایران را می‌توان به‌عنوان یک راهبرد اصلی جهت افزایش اعتماد عمومی و سالم‌سازی نظام اداری در نظر گرفت و جهت بهبود حکمرانی، ضرورت افزایش شفافیت، پاسخگویی عمومی و مقابله با فساد به‌شدت احساس می‌شود. ایران با بیش از یک قرن کشف و استخراج نفت در تاریخ خود، قدیمی‌ترین کشور صادرکننده نفت در منطقه خلیج فارس است که با اکتشافات مستمر میادین نفتی جدید، ذخایر فعلی آن همواره از مصرف داخلی و صادرات فراتر رفته است. (آموزگار، ۲۰۰۸: ۴۷) نفت و گاز مهم‌ترین منبع درآمدی در کشورهای وابسته به این منابع طبیعی از جمله ایران است و

وضعیت شفافیت درآمدی و شفافیت ساختاری و همچنین برنامه‌های مبارزه با فساد در صنعت نفت ایران چالش برانگیز است. این عدم شفافیت عامل اصلی فساد در صنعت نفت ایران است (حسین‌زاده، صمدی، تانگ و مهرگان، ۲۰۲۰)؛ به طوری که با یک درصد افزایش درآمدهای نفتی می‌توان شاهد افزایش ۲۹٪ درصدی فساد اقتصادی در این کشور بود (عزتی، سیف، مهرگان و ملکی شه‌ریور، ۱۳۹۵: ۷۳) و افزایش فساد تاثیر معنی داری بر شوک‌های مثبت رانت نفت در ایران دارد (فرزانگان و زمانی، ۲۰۲۴: ۱) رانت نفتی نیز موجب کاهش استقلال بانک مرکزی (لطفی، فرجی دیزجی و صادقی، ۱۴۰۰: ۴۳۹) می‌شود و افزایش درآمدهای نفتی در ایران موجب افزایش رانت در تجارت نفت و گاز و نابرابری در توزیع درآمدها می‌شود (فرزانگان و کریگر، ۲۰۱۸: ۱۲) و بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۳)، ایران دارای ۳۲/۵ تریلیون متر مکعب ذخایر گازی و سهمی برابر ۱۷/۳ درصد از ذخایر گازی جهان است. این منبع طبیعی بیش از ۷۲ درصد از سبد انرژی کشور را به خود اختصاص داده است و با توجه به تبادلات حجمی و مالی زیاد در زنجیره گاز کشور می‌توان وجود زمینه‌ها و بسترهای فساد را در این صنعت را متصور شد.

هدف اصلی این مطالعه نیز تبیین موانع فراروی مقابله با فساد در یکی از شرکت‌های اصلی تابعه وزارت نفت ایران بوده است. انتخاب صنعت نفت ایران به عنوان شاهد تجربی این مطالعه به این دلیل است که ایران یکی از متنوع‌ترین اقتصادها را در میان کشورهای صادرکننده نفت در خاورمیانه دارد و درآمد نفت همچنان تقریباً ۳۰ درصد از درآمدهای دولت و بیش از ۲۰ درصد ارزش افزوده ناخالص واقعی را تشکیل می‌دهد (آزادی، دهقان‌پور، سهرابی و مدنی، ۲۰۱۶: ۴)؛ همچنین اقتصاد ایران رانت محور و متکی به نفت و گاز است و صنعت نفت ایران دارای ماهیت پیچیده، تخصصی، دارای تنوع و گستردگی در فعالیت‌ها، و روابط عظیم مالی و پروژه‌ای با پیمانکاران است. در عرصه‌های فروش نفت، میعانات و فرآورده‌های نفتی و گازی، تأمین منابع مالی داخلی و خارجی دارای اهمیت به سزایی است و یک منبع اصلی برای درآمدهای ارزی و تأمین انرژی کشور قلمداد می‌شود. صنعت نفت ایران دارای گردش بسیار بالای مالی است و مقامات سیاسی و مدیران دولتی همواره انگیزه‌های سیاسی و مالی شدید برای اعمال نفوذ بر این

صنعت دارند. بدون تردید این صنعت می‌تواند محمل مناسبی برای شکل‌گیری و بروز فساد باشد و با توجه به جایگاه راهبردی صنعت نفت ایران در عرصه‌های اقتصادی و سیاسی کشور و تحقق منافع ملی، تاکنون تبیین موانع مقابله با فساد در این صنعت مورد توجه و تأمل قرار نگرفته است. درک این موانع می‌تواند پیشران اصلی مقابله و کنترل فساد در صنعت نفت ایران تلقی شود.

مروری بر ادبیات

۱. مفهوم فساد: در فرهنگ لغت آکسفورد، فساد به عنوان: (۱) رفتار غیرصادقانه یا غیرقانونی افراد صاحب قدرت، (۲) عمل یا تأثیری که باعث می‌شود فردی از معیارهای اخلاقی به غیراخلاقی تغییر کند، تعریف شده است (فرهنگ لغت آکسفورد، ۲۰۲۴) و با مراجعه به فرهنگ لغت وبستر، فساد به عنوان: (۱) انگیزه و یا ملاحظات نادرست با وسایل نامناسب و غیرقانونی مانند رشوه، (۲) انحراف از اصل یا از آنچه خالص یا صحیح می‌باشد، تعریف شده است (فرهنگ لغت وبستر، ۲۰۲۴). مفهوم فساد را می‌توان به فیلسوفان باستان همچون افلاطون، ارسطو و پولیبیوس نسبت داد و به فرایندی اشاره دارند که طی آن یک حکومت بدون فضیلت و قانون، فساد می‌کند و به شکل دیگری از حکومت نابود می‌شود و آنان اعتقاد داشتند که این تغییر در دولت‌ها مضر بوده و اغلب با خشونت و ناآرامی همراه است و افلاطون و ارسطو بر اهمیت فوق‌العاده قانون و توازن قوا در داخل حکومت‌ها تأکید داشتند و فساد مترادف با شکست در حفظ توازن قوا بود (دامیجان، ۴، ۲۰۲۳). فساد به نوعی رفتار مربوط می‌شود که به سوءاستفاده از قدرت به نفع شخص یا کسانی که با آن مرتبط هستند، اطلاق می‌شود (وانه‌اشیم و حسین، ۲۰۲۴: ۱). بر اساس گزارش پارلمان اروپا (۲۰۲۳) فساد به عنوان سوءاستفاده از قدرت واگذار شده، برای منافع خصوصی تعریف شده است و می‌تواند اشکال مختلفی از جمله

1. Dishonest or Illegal Behavior

2. corruption Noun - Definition, Pictures, Pronunciation and Usage Notes | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com

3. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/corruption>

4. Damijan

پرداخت رشوه یا اعمال قدرت برای به دست آوردن خدمات عمومی، کالاها یا قراردادهای داشته باشد، و در نتیجه بر ارائه خدمات و عملکرد صحیح مؤسسات دولتی تأثیر منفی می‌گذارد. سازمان بین‌المللی شفافیت (۲۰۲۲) فساد را به سه دسته زیر طبقه‌بندی می‌کند: (۱) فساد خرد؛ سوءاستفاده روزمره از قدرت محول شده توسط مقامات دولتی در تعاملات خود با شهروندان عادی، که اغلب در تلاش برای دسترسی به کالاها یا خدمات اساسی در مکان‌هایی مانند بیمارستان‌ها، مدارس، ادارات پلیس و سایر سازمان‌ها هستند؛ (۲) فساد بزرگ؛ سوءاستفاده از قدرت در سطح بالا که به ضرر عده قلیل و به ضرر عده‌ی زیاد است و باعث آسیب جدی و گسترده به افراد و جامعه می‌شود؛ (۳) فساد سیاسی؛ دستکاری سیاست‌ها، نهادها، قوانین و رویه‌ها در تخصیص منابع و تأمین مالی توسط تصمیم‌گیرندگان سیاسی که از موقعیت خود برای حفظ قدرت، موقعیت و ثروت سوءاستفاده می‌کنند.

۲. مفهوم مقابله با فساد: مفهوم مقابله با فساد در خدمات عمومی به تعریف دقیق وضعیت اداری و حقوقی یک کارمند دولتی خلاصه می‌شود و مبتنی بر حمایت از حقوق بشر است و اولین مفهوم مقابله با فساد، وجود چهارچوب قانونی برای مبارزه با آن است که شرط لازم برای کشورهای عضو کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه فساد است و این کنوانسیون بیان می‌کند که فساد به یک پدیده فراملی تبدیل شده است و مشکلات ناشی از آن، امنیت و ثبات جهان را تهدید می‌کند و مقابله با فساد در سطح بین‌المللی از طریق اتخاذ تدابیر مشترک و همکاری‌های بین‌المللی امکان‌پذیر است. (سوبکو، ویکتوریا، اوکسانا، اولکساندر و ویچسلاو، ۲۰۲۳: ۲۲۵) ارائه خدمات عمومی در اکثر کشورهای در حال توسعه همچنان در فساد فرو رفته است و مقابله با فساد مستلزم درک کامل فرایندهای درگیر در ارائه خدمات عمومی است. (جا و سا، ۲۰۲۳: ۱)

۳. رویکردهای مقابله با فساد: سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (۲۰۲۴) از کشورهای

1. Petty Corruption

2. Grand Corruption

3. Political Corruption

4. Sobko, Viktoriia, Oksana, Oleksandr & Viacheslav

5. Jha & Sah

عضو می‌خواهد تا رویکردی راهبردی برای کاهش مخاطرات سلامت در بخش عمومی اتخاذ و از داده‌ها و شاخص‌های قابل اعتماد برای ارزیابی ریسک‌ها استفاده کنند و در این زمینه اصول سه‌گانه زیر را جهت مقابله با فساد ارائه می‌دهد: (۱) تعهد: که بر اساس آن از مدیریت سطح بالا انتظار می‌رود استانداردهای بالایی از شایستگی شخصی را نشان دهد؛ (۲) مسئولیت‌ها: که بر اساس آن سازمان‌های بخش دولتی به خوبی با یکدیگر هماهنگ می‌شوند، با مسئولیت‌های کاملاً تعریف شده که مشخص می‌کند «چه کسی چه کاری انجام می‌دهد»؛ (۳) کل جامعه: ترویج فرهنگ در سطح جامعه که بر اساس آن مشاغل، افراد و بازیگران غیردولتی از سلامت عمومی حمایت کرده و فساد را تحمل نمی‌کنند. واحد تحقیقات و پیشگیری از وقوع جرم بخش امنیت عمومی کانادا در گزارشی با عنوان ساخت کانادای ایمن و مقاوم (۲۰۲۳) چهار رویکرد پیشگیری از فساد را پیشنهاد کرد و هر یک از رویکردها دارای روش‌های خاص خود هستند که به شرح زیر مورد اشاره قرار می‌گیرند: (۱) رویکردهای مبتنی بر ارزش: مبتنی بر روش‌هایی نظیر برنامه‌های آموزشی، انگیزه‌های درونی، و تغییر فرهنگ سازمانی؛ (۲) رویکردهای مبتنی بر انطباق: مبتنی بر روش‌هایی نظیر انگیزه‌های بیرونی، و تنبیه و مجازات‌ها؛ (۳) رویکردهای مدیریت ریسک: مبتنی بر روش‌هایی نظیر حساس‌سازی و ارزیابی ریسک، دقت نظر، اصل چهار چشم، افشای دارایی، چرخش شغلی، و استخدام مبتنی بر شایستگی؛ (۴) رویکردهای مبتنی بر آگاهی و مشارکت: مبتنی بر روش‌هایی نظیر کمپین‌های آگاهی عمومی، رویه‌های افشاگری، آزادی اطلاعات، آزادی مطبوعات، و دولت الکترونیک.

دولت فدرال مالزی (۲۰۲۴) با پذیرش رویکردی آینده‌نگر، متعهد به حمایت جدی از سلامت عمومی و مقابله با فساد، با هدف نهایی دستیابی به رسمیت شناخته شدن به عنوان الگوی حکمرانی خوب در صحنه جهانی است و برای تحقق این رویکرد، دولت یک راهبرد جامع با محوریت اصول حکمرانی خوب، ایجاد نهادهای قوی، و ارتقای صداقت و پاسخگویی در بخش عمومی ترسیم کرده است و این راهبردها به عنوان مبنایی برای تلاش‌های دولت برای مهار رشوه، جلوگیری از تضاد منافع، جلوگیری از اختلاس، جلوگیری از سوءاستفاده از قدرت، مبارزه با نفوذ، و حذف خویشتاوندی عمل خواهند کرد.

بخش برنامه‌ریزی، نظارت و ارزیابی ریاست جمهوری آفریقای جنوبی در گزارشی (۲۰۲۳) با عنوان راهبرد ملی مقابله با فساد ۲۰۳۰-۲۰۲۰، اشاره می‌کند که در اوایل دهه ۲۰۰۰، دولت آفریقای جنوبی در تلاش برای مقابله با تأثیر فساد بر دولت و جامعه، رویکرد چندسازمانی و نظام مشارکتی را اتخاذ کرد که از ساختارها و نهادهای قانونی و غیرقانونی تشکیل شده بود و در سال ۲۰۰۱ مجمع ملی چندبخشی مقابله با فساد، متشکل از بخش‌های دولت، تجارت و جامعه مدنی برای بحث در مورد چالش‌های فساد، به اشتراک گذاشتن اطلاعات و بهترین تجربیات در زمینه مقابله با فساد، برای کمک به بخش‌ها برای بهبود راهبردهای مقابله با فساد بخش‌ها و هماهنگ کردن راهبردهای ملی و همچنین توصیه‌های ابتکاری سیاست‌های ملی در اجرای سیاست‌های ضد فساد ملی تشکیل شد، و در سال ۲۰۱۰ نیز تیم چندسازمانی ضد فساد متشکل از سازمان‌های مجری قانون، برای پیگیری سریع و قانونی با اولویت بالا در مورد موضوعات مرتبط با فساد تأسیس شد.

۴. **مقابله با فساد در ایران:** نگارنده بر این باور است که مقابله با فساد در ایران از دو منظر قانونی و مدیریتی قابل تأمل است و این دو منظر به شرح زیر مورد بررسی قرار می‌گیرند.

• **مقابله با فساد از منظر قانونی:** جهت مقابله با فساد در اسناد بالادستی نظام

اداری ایران پیش‌بینی‌های لازم به عمل آمده است. در بند پنجم از اصل ۴۳ قانون اساسی بر منع اضرار به غیر، احتکار و ربا، و در اصل ۴۹ بر استرداد ثروت‌های ناشی از ربا، رشوه، اختلاس و سوءاستفاده از معاملات دولتی به صاحب حق تأکید شده است و در فصل یازدهم نیز قوه قضاییه به احیای حقوق عامه و گسترش عدل و کشف جرم مکلف شده است و در اصل ۱۴۲ قانون اساسی اشاره شده است که دارایی‌های مقامات سیاسی و اجرایی از جمله رهبر، رئیس‌جمهور، معاونان رئیس‌جمهور، همسر و فرزندان آنان می‌بایست قبل و بعد از خدمت توسط رئیس قوه قضاییه مورد بررسی قرار گیرد؛ همچنین، طی سال‌های اخیر شاهد وضع قوانین و مقررات متعددی جهت مقابله با فساد در ایران بوده‌ایم و در این راستا می‌توان به برنامه ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد (۱۳۸۲)، آئین‌نامه پیشگیری و مبارزه با رشوه در

دستگاه‌های اجرایی (۱۳۸۳)، قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد (۱۳۹۰)، آیین‌نامه پیشگیری و مقابله نظام‌مند و پایدار با مفاسد اقتصادی در قوه مجریه (۱۳۹۲)، و حقوق شهروندی در نظام اداری (۱۳۹۵) اشاره داشت؛ اما نکته قابل تأمل آن است که با مراجعه به آمارهای ارائه‌شده در زمینه فساد در ایران و گسترش این پدیده در نظام اداری و سیاسی کشور می‌توان اذعان داشت که قوانین و مقررات ضدفساد در ایران از اثربخشی لازم برخوردار نبوده است و نمی‌توان صرفاً با وضع قوانین ادعای مقابله با فساد را مطرح کرد.

• مقابله با فساد از منظر مدیریتی: یکی از سازوکارهای مبارزه با فساد در نظام اداری ایران و هر یک از وزارتخانه‌های وابسته به آن، بر اساس آیین‌نامه پیشگیری و مقابله نظام‌مند و پایدار با مفاسد اقتصادی (۱۳۹۲)، تشکیل کارگروه ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد بوده است و مطالعات مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۳) حاکی از آن است که برخی عوامل نظیر: (۱) وجود تعارض منافع اعضای کارگروه، (۲) عملکرد ضعیف ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی، (۳) نامناسب بودن ترکیب اعضای کارگروه، (۴) مصوبات موازی هیئت وزیران؛ موجب عملکرد نامطلوب کارگروه‌های ارتقای سلامت اداری در نظام اداری و دستگاه‌های اجرایی شده است.

۵. **پیشینه تجربی:** با بررسی پیشینه تجربی این مطالعه مشخص شد که در زمینه فساد، پژوهش‌های بسیاری در داخل و خارج از کشور در قالب طرح‌های پژوهشی، پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد و رساله دکتری در رشته‌های مدیریت دولتی، علوم سیاسی، اقتصاد و جامعه‌شناسی انجام شده است و بسیاری از این پژوهش‌ها صرفاً بر علل بروز فساد، رابطه و تأثیر فساد با سایر متغیرهای سازمانی و اقتصادی تمرکز داشته‌اند و برخی پژوهش‌های مرتبط و نیمه‌مرتبط با مطالعه حاضر نظیر پژوهش نوروزی، رستمی و شکرچی‌زاده (۱۳۹۷) بر موانع حقوقی مقابله با فساد مالیاتی، پژوهش محمدی و حمیدی (۱۴۰۲) بر تحلیل مقابله با فساد بر اساس اسناد بالادستی نظام اداری ایران، پژوهش باستانی‌باشکند و رشیدی طغرالجردی (۱۴۰۲) بر موانع اجرای خط‌مشی‌های مقابله با فساد اداری، پژوهش

منتظری، حکاک، وحدتی و موسوی (۱۴۰۲) بر مقوله‌هایی شامل مشکلات قانونی، مسائل هنجاری - رفتاری، مشکلات ساختاری - مدیریتی و مسائل محیطی به عنوان مقوله‌های اصلی ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران توجه داشته‌اند و با جستجو در پایگاه‌های نشریات معتبر داخلی و خارجی، پژوهشی که به طور مستقل بر موانع مقابله با فساد در ایران پردازد، یافت و ملاحظه نگردید؛ بنابراین، مطالعه حاضر از برخی جهات با پژوهش‌های انجام شده در زمینه فساد دارای وجه تمایز و تشابه است: (۱) با توجه به گسترش پدیده فساد در نظام اداری ایران حسب آمارهای ارائه شده و انجام انتصاب‌های صرفاً سیاسی و به دور از شایستگی در مناصب سیاسی و اداری کشور، مطالعه حاضر بر موانع مقابله با فساد متمرکز گردید و این در حالی است که بسیاری پژوهش‌ها از توجه به این مهم غافل مانده‌اند؛ (۲) به دلیل عدم وجود پیشینه تجربی قوی، مطالعه حاضر از روش پژوهش کیفی مبتنی بر انجام مصاحبه با خبرگان و تجربه زیسته آنان استفاده کرد؛ (۳) با انجام جستجوهای هدفمند، پژوهشی که به مطالعه مقابله با فساد یا موانع مقابله با فساد در صنعت نفت کشور پردازد، یافت نشد؛ از این رو، مطالعه حاضر در یکی از شرکت‌های ملی تابعه صنعت نفت ایران انجام شد؛ (۴) از حیث هدف، کاربرد و روش‌شناسی می‌توان مطالعه حاضر را با پژوهش منتظری و دیگران (۱۴۰۲) دارای قرابت بیشتری دانست.

روش پژوهش

فلسفه این مطالعه، «تفسیری» است و پژوهشگر، مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با موانع مقابله با فساد را تبیین و تفسیر می‌نماید. مطالعه حاضر از نوع «کاربردی» است. با تبیین موانع مقابله با فساد می‌توان خط‌مشی‌گذاران و کارگزاران دولتی را در درک واقعی این موانع و ارتقای سلامت نظام اداری یاری رساند. روش پژوهش از نوع «کیفی» بوده است و کمبود پیشینه تجربی مرتبط با موضوع، می‌تواند دلیل اصلی انتخاب این روش باشد و پژوهش مارکو موزس^۱ (۲۰۲۰: ۲۱۷) با تمرکز بر ۱۸۴ مقاله نمایه شده در وب آوساینس^۲، اسکوپوس^۳ و

1. Marco Moisé

2. Web of Science

3. Scopus

گوگل اسکولار^۱ مرتبط با فساد در بخش نفت نشان داد که مطالعه فساد از افزایش هماهنگی پژوهش‌های کمی و کیفی سود می‌برد و پژوهش‌های آینده باید بر تحلیل‌های کیفی عمیق‌تر برای ارائه یک طبقه‌بندی جامع از فساد در بخش نفت تکیه کند. به منظور گردآوری داده‌ها از «ابزار مصاحبه» و جهت تحلیل داده‌ها از روش «تحلیل مضمون» استفاده شد و جهت تبیین و تشریح مفاهیم، هریک از داده‌های متنی، کلمه به کلمه مورد بررسی و بازخوانی مجدد قرار گرفت و سپس کدها (برچسب‌ها) به طور دقیق و نظام‌مند مورد شناسایی و تبیین قرار گرفتند. روایی فرم پروتکل مصاحبه از طریق «تفاهم» مورد تأیید قرار گرفت و بدین منظور پژوهشگر نسبت به ایجاد محیط مناسب برای انجام مصاحبه (گوش دادن مؤثر، ابزار علاقه به صحبت‌های مشارکت‌کنندگان، تشویق مشارکت‌کنندگان به بحث‌های صریح) اهتمام ورزید. در این مطالعه، نمونه‌گیری هدفمند بوده است و در این راستا با ۲۱ نفر از دبیران کارگروه سلامت اداری شرکت مورد مطالعه مصاحبه انجام شد. از آنجایی که دبیران سلامت اداری شرکت مورد مطالعه در فرایند انجام مصاحبه مشارکت و در عمل با مسائل، چالش‌ها و موانع فراروی مقابله با فساد آشنایی کامل داشته‌اند، می‌توان اذعان داشت که داده‌های حاصل از مصاحبه از «قابلیت اعتبار» برخوردار بوده‌اند. به منظور افزایش «قابلیت اتکا» تمامی مصاحبه‌ها، مکتوب و یادداشت‌برداری شدند و جهت ایجاد برچسب‌ها و انجام کدگذاری‌ها، پژوهشگر متن مصاحبه‌ها را در چند نوبت و خط به خط مورد بررسی قرار داد تا مفاهیم مستتر و پنهان مورد شناسایی یا برچسب‌های ایجاد شده مورد بازبینی و اصلاح قرار گیرند.

یافته‌های پژوهش

مطالعه حاضر با استفاده از روش پژوهش کیفی انجام شد و در پژوهش کیفی ارائه یافته‌ها از طریق روش‌های آماری یا سایر ابزارهای کمی‌سازی حاصل نمی‌شود (استراوس و کوربین^۲، ۱۹۹۰) و از آنجایی که مسئله پژوهش یعنی موانع مقابله با فساد، در محیط واقعی و با استفاده از تجربه زیسته مصاحبه‌شوندگان مورد بررسی قرار گرفته است، سعی شد

1. Google Scholar

2. Strauss & Corbin

تا این موانع آن‌گونه که افراد به آن می‌نگرند، مورد تفسیر قرار گیرد؛ بنابراین، باید انتخاب روش تحلیل داده‌ها متناسب با روش‌شناسی پژوهش باشد و از آنجایی که در این مطالعه به ابزار مصاحبه مراجعه شد، روش تحلیل مبتنی بر فرایند سه‌گانه کدگذاری باز، محوری و گزینشی (استراوس و کوربین، ۱۹۹۰) استوار بوده است. در مرحله کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها جزء به جزء مورد مطالعه قرار گرفتند و با واکاوی و بازخوانی متن مصاحبه‌ها، مفاهیم مرتبط با موانع مقابله با فساد استخراج شد و این مفاهیم طی چند نوبت مورد بازبینی قرار گرفت و سپس برخی از این مفاهیم مورد اصلاح و برخی دیگر با مفاهیم کلی‌تر ادغام شد. در نهایت، تعداد ۸۹ مفهوم از متن مصاحبه‌ها تبیین گردید. با توجه به تعداد این مفاهیم، عملاً امکان ارائه آن‌ها در این نوشتار امکان‌پذیر نبوده است؛ از این رو صرفاً نمونه‌ای از انجام کدگذاری طبق جدول ۱ ارائه می‌گردد.

جدول ۱. نمونه‌ای از تبیین مفاهیم مستخرج از متن مصاحبه‌ها

ردیف	کد تخصیص یافته	مفاهیم
۲	I_1C_2	عدم باور مدیران و کارکنان به کنترل فساد ناشی از نتایج حاصل از ارزیابی سالانه سلامت اداری
۸	I_3C_1	عدم ارتقای سطح سلامت اداری به دلیل وجود ساختار ناکارآمد اداری و سیاسی کشور
۱۶	I_4C_4	عدم توجه به تخصص و شایستگی در به‌کارگیری افراد بر روی مشاغل کلیدی
۲۲	I_5C_4	نمایشی بودن اقدام‌ها و سیاست‌های مرتبط با مبارزه با فساد
۲۷	I_6C_5	ایجاد فرصت‌های مناسب برای رانت‌خواران و وابستگان به دلیل وجود منابع مالی مناسب در صنعت
۳۰	I_6C_8	عادی‌انگاری موضوع فساد از سوی مدیران و کارکنان به دلیل گسترش این پدیده در لایه‌های حاکمیت
۳۹	I_8C_2	افزایش انحراف اداری و مالی به دلیل دخالت نیروهای سیاسی
۵۱	$I_{10}C_1$	عدم آگاهی مدیران و کارکنان از مفاد قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد
۷۲	$I_{13}C_5$	عدم وجود سیستم‌هایی جهت شناسایی افراد مفسد و صرفاً اکتفا به گزارش‌های مردمی
۸۷	$I_{19}C_2$	اعمال محدودیت در سقف حقوق و مزایای کارکنان

با توجه به تبیین مفاهیم مرتبط با موانع مقابله با فساد، هریک از این مفاهیم مجدداً مورد بررسی قرار گرفت تا از این طریق مفاهیمی که دارای قرابت معنایی بیشتری بودند، در یک طبقه خاص قرار گیرند. در نهایت، تعداد ۲۱ طبقه ایجاد گردید و نمونه‌ای از این طبقات در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. نمونه‌ای از مفاهیم دارای قرابت معنایی با موانع مقابله با فساد

کد طبقه	کد مفهوم	مفاهیم مشترک	فراوانی
۳	I_1C_2 I_3C_5 I_5C_2 $I_{15}C_1$ $I_{10}C_4$ I_8C_7	عدم باور مدیران و کارکنان به کنترل فساد ناشی از نتایج حاصل از ارزیابی سالانه سلامت اداری عدم اعتماد و باور کارکنان به مبارزه با فساد و ارتقای سطح سلامت اداری عدم تمایل مدیران و کارکنان در راستای ارتقای سطح سلامت اداری عدم باور اکثریت مدیران و کارکنان به ایجاد سلامت اداری فقدان انگیزه لازم نزد مدیران و کارکنان جهت همراهی با سیاست‌ها و اقدام‌های اجرایی مقابله با فساد عدم الزام مدیران جهت مقابله با فساد و تخلفات	۶
۱۶	I_5C_4 I_8C_6 $I_{10}C_5$ $I_{14}C_2$ $I_{16}C_1$ $I_{12}C_4$ I_7C_4	نمایشی بودن اقدام‌ها و سیاست‌های مرتبط با مبارزه با فساد عدم انجام آسیب‌شناسی در زمینه‌های بروز فساد عدم تناسب بین سیاست‌های مقابله با فساد در شرکت با واقعیت‌های موجود در جامعه وجود اقدام‌های جزیره‌ای جهت مقابله با فساد نگاه جزیره‌ای و مقطعی به موضوع مقابله با فساد نبود فرهنگ سازمانی متناسب با اقدام‌های مقابله با فساد عدم وجود ارتباط بین موضوع سلامت اداری با مأموریت و اهداف راهبردی شرکت	۷

در ادامه، هریک از مفاهیم مندرج در طبقات ۲۱ گانه مورد بررسی مجدد قرار گرفتند، تا از این طریق بتوان با ادغام طبقات دارای مفاهیم مشابه، نسبت به تلخیص طبقات اهتمام نمود و در نهایت، تعداد ۱۸ طبقه شکل گرفت و به هر طبقه کد / کدهای باز تخصیص یافت و در مجموع تعداد ۳۹ کد باز تبیین گردید که جدول ۳ بیانگر کدهای باز مرتبط با موانع مقابله با فساد است.

جدول ۳. کدهای باز موانع مقابله با فساد

کد طبقه	کد مفهوم	کد باز
۱	$I_1C_1/I_6C_1/I_8C_4/I_{15}C_3/I_5C_4/I_8C_6/I_{10}C_5/I_{14}C_2/I_{16}C_1$	(۱) ناکارآمدی فرایندهای انجام کار، (۲) عدم ایجاد هم‌افزایی ناشی از انسجام اندک بین فرایندهای انجام کار
۲	$I_1C_3/I_4C_2/I_3C_1/I_6C_2/I_7C_2/I_8C_5/I_9C_1/I_{10}C_2/I_{11}C_1/I_{15}C_4$	(۱) عدم وجود وظایف و مسئولیت‌های مشخص جهت مبارزه با فساد، (۲) عدم وجود هماهنگی بین فعالیت‌های مقابله با فساد، (۳) عدم پیش‌بینی جایگاه سازمانی مشخص در راستای مقابله با فساد
۳	$I_1C_2/I_3C_5/I_5C_2/I_{15}C_1/I_{10}C_4/I_8C_7$	(۱) باور ذهنی مدیران و کارکنان به عدم ارتقای سلامت در نظام اداری، (۲) عدم اعتقاد مدیران و کارکنان به فایده‌بخش بودن قوانین، سیاست‌ها و اقدام‌های مرتبط با ارتقای سلامت اداری
۴	$I_1C_5/I_7C_3/I_{16}C_3$	(۱) فقدان محرک‌های مالی و غیرمالی برای افراد درگیر با برنامه‌های ارتقای سلامت اداری، (۲) ناکارآمدی نظام انگیزشی منابع انسانی
۵	$I_2C_2/I_3C_3/I_{10}C_1/I_{11}C_4/I_4C_5/I_9C_3$	(۱) عدم ارتقای بینش و نگرش مدیران و کارکنان در زمینه مبانی و مفاهیم فساد و مقابله با آن، (۲) عدم آگاهی مدیران و کارکنان با مفاد و الزامات قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد
۶	$I_3C_4/I_7C_1/I_{10}C_3/I_9C_4/I_{11}C_2$	(۱) عدم پشتیبانی مدیران ارشد از سیاست‌ها و برنامه‌های مقابله با فساد، (۲) عدم مساعی و جدیت مدیران و کارکنان در اجرای مؤثر برنامه‌ها و فعالیت‌های مرتبط با سلامت اداری
۷	$I_4C_4/I_6C_{10}/I_8C_1/I_{13}C_4/I_{19}C_1$	(۱) به‌کارگیری برخی افراد بر روی مشاغل کلیدی صرفاً بر اساس توصیه و روابط سیاسی، (۲) به‌کارگیری افراد بر روی مشاغل کلیدی بدون دارا بودن حداقل معیارهای شایستگی، (۳) ورود افراد به صنعت در قالب بند (د) و (و) قانون بودجه سال ۱۴۰۰ بدون انجام تشریفات استخدامی
۸	$I_6C_9/I_{13}C_1/I_{16}C_2/I_{18}C_1/I_{19}C_2$	(۱) عدم انگیزه نزد مدیران و کارکنان ناشی از اعمال سقف حقوق، (۲) ناکارآمدی نظام جبران خدمات نیروهای پیمانکاری

کد طبقه	کد مفهوم	کد باز
۹	$I_3C_1 / I_{14}C_3 / I_6C_8 / I_{13}C_2 / I_{13}C_3 / I_6C_5 // I_4C_6 / I_8C_8$	(۱) تصمیم‌گیری و سیاستگذاری در رأس نظام اداری و سیاسی کشور، (۲) سهم اندک بخش‌های خصوصی و تعاونی در نظام اقتصادی کشور، (۳) نبود نظام‌های کنترل و نظارت مؤثر جهت پایش سوءرفتارهای مدیران ارشد، (۴) سطحی‌نگری و ساده‌نگاری مدیران ارشد در زمینه پدیده فساد و مقابله با آن، (۵) تمایل بسیاری از مقامات سیاسی جهت حضور در صنعت به دلیل وجود منابع مالی
۱۰	$I_4C_1 / I_8C_3 / I_{20}C_1 / I_6C_6$	(۱) شکل‌گیری انواع مصادیق فساد ناشی از گسترش بیش از حد قوانین و مقررات، (۲) عدم پایبندی مدیران در اجرای صحیح مفاد و الزامات قانون ارتقای سلامت اداری
۱۱	$I_4C_3 / I_{17}C_1 / I_{17}C_2$	(۱) تبانی و اعمال نفوذ در تنظیم پیمان و فرایند مناقصات، (۲) توجه اندک به محرمانگی اطلاعات فرایند انجام مناقصات
۱۲	$I_8C_2 / I_{11}C_5$	(۱) ایجاد انحراف در فرایندهای مالی، اداری، قانونی و عملیاتی ناشی از دخالت بیش از حد نیروهای ذی نفوذ بیرونی
۱۳	$I_2C_1 / I_6C_7 / I_6C_{11} / I_{12}C_3 / I_{12}C_7 / I_{20}C_2$	(۱) فقدان سازوکاری قابل اعتماد جهت افشای خلاف کاری‌ها و سوءرفتارهای اداری و مالی
۱۴	$I_5C_3 / I_6C_3 / I_6C_4 / I_{12}C_1$	(۱) اهتمام و جدیت اندک مدیران ارشد در مقابله با فساد و پیشگیری از تخلفات، (۲) مقابله با فساد صرفاً در مقام زبان و به دور از عمل
۱۵	$I_9C_2 / I_9C_5 / I_1C_4$	(۱) شکل‌گیری کارگروه سلامت اداری و مقابله با فساد صرفاً به عنوان مد (۲) عدم بهره‌مندی از افراد متخصص در کارگروه سلامت اداری
۱۶	$I_{12}C_4 / I_7C_4$	(۱) تضعیف ارزش‌ها و هنجارهای سازمانی ناشی از گسترش پدیده فساد
۱۷	$I_{12}C_6 / I_{13}C / I_{12}C_5$	(۱) عدم طراحی و استقرار نظامی فراگیر جهت افشای خلاف کاری‌ها (۲) عدم شناخت و آگاهی ذی‌نفعان درون و برون سازمانی از شیوه‌های گزارش دهی
۱۸	$I_{15}C_2 / I_{11}C_3 / I_{12}C_2 / I_{14}C_1$	(۱) عدم ارائه گزارش جامع از نتایج اقدام‌های مقابله با فساد به ذی‌نفعان درون و برون سازمانی (۲) عدم وجود رویکرد مدون و علمی جهت شناسایی بسترهای فسادزا (۳) توجه اندک به الکترونیکی کردن تمامی فرایندها و زیرساخت‌های ارائه خدمت

در مرحله کدگذاری محوری تلاش گردید بر اساس تخصیص کدهای باز به موانع مقابله با فساد و با توجه به طبقات شکل گرفته طبق جدول ۳، به هر طبقه کد/کدهای محوری تخصیص یابد و در مجموع تعداد ۴۲ کد محوری تبیین گردید. کدهای محوری موانع مقابله با فساد در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. تخصیص کد محوری به موانع مقابله با فساد

طبقه	کد محوری
۱	(۱) انطباق ضعیف فرایندهای انجام کار با کنترل و کاهش فساد (۲) عدم اصلاح رویه‌های انجام کار با رویکرد کنترل فساد
۲	(۱) عدم نهاده‌سازی درون سازمانی جهت مقابله با فساد (۲) عدم پیش‌بینی واحد سازمانی مستقل مأمور پرداختن به ارتقای سلامت اداری و مالی
۳	(۱) ادراک ضعیف مدیران و کارکنان جهت ارتقای سلامت اداری و مالی
۴	(۱) نبود سازوکارهای مالی جهت جبران خدمات متولیان عرصه مقابله با فساد (۲) عدم پیش‌بینی برنامه‌های انگیزشی برای تشویق کارکنان به افشاگری
۵	(۱) عدم وجود برنامه‌های آموزشی مدون با هدف کنترل و کاهش فساد
۶	(۱) اراده ضعیف سیاسی مدیران جهت مقابله و کنترل فساد (۲) اراده ضعیف اجرایی مدیران جهت مقابله و کنترل فساد
۷	(۱) دخالت و فشارهای سیاسی در فرایند انتصاب مدیران (۲) عدم پایبندی به صلاحیت و لیاقت افراد جهت احراز سمت‌های راهبردی و کلیدی، (۳) استخدام افراد بدون انجام فرایند رقابتی و عدم صلاحیت‌های لازم شغلی
۸	(۱) اعمال محدودیت‌های مالی در نظام پرداخت مدیران و کارکنان (۲) عدم تناسب حقوق و مزایای نیروهای پیمانکاری (شرکتی) با تورم حاکم بر جامعه
۹	(۱) تمرکزگرایی شدید در نظام اداری و سیاسی کشور (۲) نظام اقتصاد دولتی و عدم توان رقابت بخش‌های خصوصی و تعاونی با دولت، (۳) عدم ساز و کارهای نظارتی صحیح و مؤثر بر رفتارهای انحرافی مقامات سیاسی و اداری و وابستگان آنان، (۴) بی‌توجهی، تسامح و عدم روحیه جسورانه جهت برخورد با مفسدان (۵) انگیزه مالی مقامات سیاسی جهت احراز مشاغل کلیدی در صنعت نفت و گاز
۱۰	(۱) گسترش فساد ناشی از پیچیدگی و کثرت قوانین و مقررات، (۲) وضع قوانین نامناسب جهت مقابله با فساد، (۳) اهتمام اندک مدیران در جاری‌سازی صحیح قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد
۱۱	(۱) افزایش تبانی ناشی از ناکافی بودن قوانین و مقررات مربوط به مناقصات، (۲) کسب منفعت از طریق فرایند مناقصات ناشی از وجود تعارض منافع بین بخش دولتی و خصوصی
۱۲	(۱) پرداخت‌های غیرقانونی از منابع عمومی به سمت تخصیص‌های غیرقانونی ناشی از فشار نیروهای ذی‌نفوذ، (۲) تمایل نیروهای سیاسی جهت اعمال نفوذ بر فرایندهای اداری و مالی صنعت

کد محوری	طبقه
(۱) عدم باور مدیران و کارکنان به اصلاح امور از طریق سیستم سوت زنی، (۲) عدم تمایل کارکنان جهت افشاگری به دلیل انتقام جویی، (۳) عدم اطمینان مدیران و کارکنان به امنیت شغلی ناشی از آزادی بیان	۱۳
(۱) مغایرت بین گفتار و رفتار مدیران در راستای مقابله با فساد، (۲) سهل انگاری و کوتاهی مدیران جهت پیشگیری از وقوع جرم و مفسده، (۳) عدم حساسیت مدیران جهت مقابله جدی با فساد و تخلفات	۱۴
(۱) نامناسب بودن ترکیب اعضای کارگروه سلامت اداری و مقابله با فساد، (۲) عدم تمایل افراد خبره جهت عضویت در کارگروه سلامت اداری و مقابله با فساد، (۳) تشکیل کارگروه سلامت اداری و مقابله با فساد صرفاً به عنوان یک اقدام شکلی	۱۵
(۱) غافل ماندن از مقوله فرهنگ جهت ارتقای سلامت نظام اداری	۱۶
(۱) عدم نهادینه سازی سیستم سوت زنی، (۲) عدم آگاهی سازی ذی نفعان از شیوه های گزارش دهی رفتارهای غیر اخلاقی و مفسده خیز	۱۷
(۱) عدم ارائه بازخورد به جامعه از اقدام های انجام شده در راستای مقابله با فساد، (۲) ناتوانی در کنترل رفتارهای انحرافی و غیر اخلاقی ناشی از عدم شناسایی بسترهای فسادزا، (۳) عدم شفافیت تمامی فرایندهای سازمانی با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات	۱۸

در مرحله کدگذاری گزینشی، ضمن بررسی مجدد کدهای محوری طبق جدول ۴ و ترکیب کدهایی با قرابت معنایی بیشتر، تلاش گردید تا کدهای گزینشی در قالب واژه موانع تبیین گردد و در این راستا، تعداد هشت کد گزینشی شامل موانع مدیریتی، مالی، فرهنگی، سیاسی، قانونی، ساختاری، محیطی، و فرایندی مقابله با فساد تبیین گردید و جدول ۵ بیانگر کدهای گزینشی است.

جدول ۵. کدهای گزینشی موانع مقابله با فساد

کدهای گزینشی	کدهای محوری دارای قرابت معنایی
موانع مدیریتی مقابله با فساد	(۱) عدم وجود برنامه های آموزشی مدون با هدف کنترل و کاهش فساد، (۲) اراده ضعیف اجرایی مدیران جهت مقابله و کنترل فساد، (۳) استخدام افراد بدون انجام فرایند رقابتی و عدم صلاحیت های لازم شغلی، (۴) سهل انگاری و کوتاهی مدیران جهت پیشگیری از وقوع جرم و مفسده، (۵) عدم حساسیت مدیران جهت مقابله جدی با فساد و تخلفات، (۶) عدم ارائه بازخورد به جامعه از اقدام های انجام شده در راستای مقابله با فساد، (۷) ناتوانی در کنترل رفتارهای انحرافی و غیر اخلاقی ناشی از عدم شناسایی بسترهای فسادزا، (۸) عدم شفافیت تمامی فرایندهای سازمانی با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، (۹) بی توجهی، تسامح و عدم روحیه جسورانه جهت برخورد با مفسدان

کدهای محوری دارای قرابت معنایی	کدهای گزینشی
(۱) اعمال محدودیت‌های مالی در نظام پرداخت مدیران و کارکنان، (۲) عدم تناسب حقوق و مزایای نیروهای پیمانکاری (شرکتی) با تورم حاکم بر جامعه، (۳) نبود سازوکارهای مالی جهت جبران خدمات متولیان عرصه مقابله با فساد، (۴) عدم پیش‌بینی برنامه‌های انگیزشی برای تشویق کارکنان به افشاگری	موانع مالی مقابله با فساد
(۱) ادراک ضعیف مدیران و کارکنان جهت ارتقای سلامت اداری و مالی، (۲) عدم باور مدیران و کارکنان به اصلاح امور از طریق سیستم سوت‌زنی، (۳) غافل ماندن از مقوله فرهنگ جهت ارتقای سلامت نظام اداری، (۴) عدم تمایل کارکنان جهت افشاگری به دلیل انتقام‌جویی، (۵) عدم اطمینان مدیران و کارکنان به امنیت شغلی ناشی از آزادی بیان، (۶) مغایرت بین گفتار و رفتار مدیران در راستای مقابله با فساد	موانع فرهنگی مقابله با فساد
(۱) دخالت و فشارهای سیاسی در فرایند انتصاب مدیران، (۲) اراده ضعیف سیاسی مدیران جهت مقابله و کنترل فساد، (۳) پرداخت‌های غیرقانونی از منابع عمومی به سمت تخصیص‌های غیرقانونی ناشی از فشار نیروهای ذی‌نفوذ، (۴) تمایل نیروهای سیاسی جهت اعمال نفوذ بر فرایندهای اداری و مالی صنعت، (۵) عدم پایبندی به صلاحیت و لیاقت افراد جهت احراز سمت‌های راهبردی و کلیدی، (۶) انگیزه مالی مقامات سیاسی جهت احراز مشاغل کلیدی در صنعت نفت و گاز	موانع سیاسی مقابله با فساد
(۱) گسترش فساد ناشی از پیچیدگی و کثرت قوانین و مقررات، (۲) وضع قوانین نامناسب جهت مقابله با فساد، (۳) اهتمام اندک مدیران در جاری‌سازی صحیح قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد	موانع قانونی مقابله با فساد
(۱) تمرکزگرایی شدید در نظام اداری و سیاسی کشور، (۲) نظام اقتصاد دولتی و عدم توان رقابت بخش‌های خصوصی و تعاونی با دولت	موانع محیطی مقابله با فساد
(۱) نامناسب بودن ترکیب اعضای کارگروه سلامت اداری و مقابله با فساد، (۲) عدم تمایل افراد خبره جهت عضویت در کارگروه سلامت اداری و مقابله با فساد، (۳) تشکیل کارگروه سلامت اداری و مقابله با فساد صرفاً به‌عنوان یک اقدام شکلی، (۴) عدم نهادینه‌سازی سیستم سوت‌زنی، (۵) عدم آگاهی‌سازی ذی‌نفعان از شیوه‌های گزارش‌دهی رفتارهای غیراخلاقی و مفسده‌خیز، (۶) عدم سازوکارهای نظارتی صحیح و مؤثر بر رفتارهای انحرافی مقامات سیاسی و اداری و وابستگان آنان، (۷) عدم پیش‌بینی واحد سازمانی مستقل مأمور پرداختن به ارتقای سلامت اداری و مالی، (۸) عدم نهادینه‌سازی درون سازمانی جهت مقابله با فساد	موانع ساختاری مقابله با فساد

نتیجه‌گیری

بر اساس آمارهای ارائه شده توسط سازمان‌های بین‌المللی در زمینه فساد در ایران و نیز شواهد موجود در جامعه باید اذعان داشت که پدیده فساد از رشد بی‌سابقه‌ای در نظام‌های اداری، سیاسی و اقتصادی ایران برخوردار بوده است و منجر به شکل‌گیری عوارض و

پیامدهای منفی همچون کاهش اعتماد عمومی، کاهش مشارکت‌های سیاسی، عدم صیانت از حقوق شهروندی، توزیع نابرابر درآمد و ثروت، تأخیر و یا عدم شکل‌گیری توسعه متوازن و پایدار در مناطق مختلف کشور، گسترش انتصابات بر اساس روابط سیاسی و خویشاوندی و به دور از شایستگی، و غیره در سطح جامعه شده است. در ایران طی سال‌های اخیر پژوهش‌های بسیاری در زمینه فساد انجام شده است و پژوهشگران در رشته‌های مختلف علوم انسانی بر موضوع فساد متمرکز شده‌اند و جنبه‌های مختلف فساد در این پژوهش‌ها مورد کنکاش و بررسی قرار گرفته‌اند و یافته‌های حاصل از این پژوهش‌ها در قالب مقاله‌های اصیل در مجلات معتبر و دانشگاهی به چاپ رسیده است؛ از این رو می‌توان ادعا داشت که جامعه علمی کشور نسبت به پدیده فساد بسیار حساس است و از طریق انجام پژوهش‌ها در صدد هستند تا توصیه‌ها و راهکارهای لازم را جهت کنترل و مقابله با این پدیده شوم ارائه دهند؛ اما آنچه که موجب تعجب و نگرانی می‌باشد آن است که نتایج حاصل از پژوهش‌ها موجب بهبود و اصلاح وضع موجود فساد در نظام‌های اداری، سیاسی و اقتصادی کشور نشده است و سیاست‌مداران و کارگزاران دولتی توجهی به یافته‌های پژوهش‌های مرتبط با فساد ندارند. ایران دارای منابع غنی نفت و گاز است و بخش عظیمی از بودجه کشور از طریق فروش این منابع تأمین می‌شود و با توجه به درآمدهای بالای نفتی و گازی می‌توان شکل‌گیری و گسترش فساد در اشکال مختلف آن نظیر رانت، رشوه، انتصابات سیاسی، نفوذ مقامات سیاسی، و غیره را به دلیل گردش بالای مالی در این صنعت متصور شد و گزارش‌های ارائه شده توسط مراکز و سازمان‌های اقتصادی و سیاسی و نیز پژوهش‌هایی که در زمینه فساد در صنعت نفت ایران انجام شده است، گواه این مدعاست؛ بر این اساس می‌توان اذعان داشت که گسترش فساد در صنعت نفت ایران می‌تواند موجب عدم تحقق منافع ملی شود؛ از این رو، در مطالعه حاضر تلاش گردید تا موانع مقابله با فساد در یکی از شرکت‌های ملی تابعه صنعت نفت ایران، با توجه به نقش راهبردی صنعت نفت در عرصه‌های اقتصادی و سیاسی کشور و در بازارهای جهانی، مورد واکاوری و تأمل قرار گیرد و با بررسی پیشینه تجربی مطالعه حاضر باید اذعان داشت که تمامی پژوهش‌های انجام شده در زمینه فساد

در صنعت نفت ایران از توجه به این موضوع غافل مانده‌اند و از طرفی دیگر، با مراجعه به سخنرانی‌های وزیران و بسیاری از مدیران ارشد این صنعت همواره بر موضوع مقابله با فساد تأکید شده است؛ اما نگارنده با بیش از ۲۰ سال حضور در این صنعت، شاهد وضع و یا بهبود سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و اقدام‌های بایسته در زمینه مقابله با فساد در این صنعت پویا نبوده است و این مهم موجب گردید تا خود درصدد تبیین موانع مقابله با فساد در این صنعت باشد.

هدف اصلی این مطالعه تبیین موانع مقابله با فساد در یکی از شرکت‌های ملی تابعه صنعت نفت ایران بوده است؛ برای این منظور از روش پژوهش کیفی مبتنی بر انجام مصاحبه با دبیران کارگروه سلامت اداری شرکت مورد مطالعه استفاده شد و جهت تحلیل داده‌ها نیز از فرایند کدگذاری سه مرحله‌ای باز، محوری و گزینشی بهره گرفته شد. در نهایت تعداد ۳۹ کد باز، ۴۲ کد محوری و هشت کد گزینشی فراروی موانع مقابله با فساد تبیین گردید. در این پژوهش می‌توان مفهوم مقابله با فساد را به عنوان یک معلول و کدهای محوری تبیین شده را به عنوان علل اصلی موانع مقابله با این پدیده شوم در نظر گرفت.

در تحلیل داده‌ها تلاش شد تا ارتباط معنایی بین کدهای باز، محوری و گزینشی مورد توجه قرار گیرد و ضمن طبقه‌بندی کدهای باز و محوری دارای بار معنایی مشترک، تعداد هشت کد گزینشی (انتخابی) شامل: موانع مدیریتی مقابله با فساد، موانع مالی مقابله با فساد، موانع فرهنگی مقابله با فساد، موانع سیاسی مقابله با فساد، موانع قانونی مقابله با فساد، موانع محیطی مقابله با فساد، موانع ساختاری مقابله با فساد، و موانع فرایندی مقابله با فساد در صنعت مورد مطالعه تبیین گردید.

موانع مدیریتی مقابله با فساد به سوءرفتارهای مدیران جهت کنترل و مقابله با فساد، نارسایی قوانین و مقررات، و ناکارآمدی و نقص فرایندهای اداری اشاره دارد. در این مطالعه، مقوله‌هایی نظیر عدم وجود اراده و فقدان روحیه جسورانه نزد مدیران جهت مقابله با فساد، توجه اندک مدیران جهت برخورد جدی با تخلفات، عدم وجود آگاهی‌های لازم نزد مدیران و کارکنان جهت کنترل فساد از طریق آموزش مربوط به سوءرفتارهای مدیریتی؛ و مقوله‌هایی همچون استخدام و جذب نیروی انسانی بر اساس روابط خویشاوندی و

سیاسی مربوط به نارسایی قوانین؛ و مقوله‌هایی همچون عدم تبیین سازوکارهایی جهت پیشگیری از تخلف و مفسده، عدم اصلاح و بازنگری فرایندهای انجام کار با هدف افزایش شفافیت و پاسخگویی، و ناتوانی در کنترل فساد به دلیل عدم شناسایی دقیق و علمی بسترهای فسادزا، مربوط به ناکارآمدی‌های فرایندهای اداری است.

موانع مالی مقابله با فساد به محدودیت‌ها و کاستی‌های مقرراتی اشاره دارد. وجود این کاستی‌ها عملاً می‌تواند موجب شکل‌گیری فساد شود و در این زمینه می‌توان به اعمال سقف حقوق و دستمزد کارکنان دولت اشاره داشت که چه بسا این مهم در سازمان حرفه‌ای مانند صنعت نفت و گاز، موجب عدم انگیزه و انحراف رفتارهای شغلی گردد؛ همچنین عدم بازنگری در نظام حقوق و دستمزد نیروهای پیمانکاری نیز می‌تواند موجب بروز تخلفات اداری و مالی شود و از سوی دیگر، در دستگاه‌های اجرایی کشور، سازوکارهایی جهت جبران مالی خدمات افراد درگیر با فرایند کنترل و مقابله با فساد و افشاگران پیش‌بینی نشده است.

موانع فرهنگی مقابله با فساد به هنجارها، باورها و اعتقادهای مدیران و کارکنان جهت مقابله با فساد اشاره دارد و کدهای تبیین‌شده در این مطالعه حاکی از ادراک ضعیف و عدم باور مدیران و کارکنان جهت سالم‌سازی و اصلاح امور ناشی از نفوذ پدیده فساد می‌باشند و در این صورت افراد نیز تمایلی برای افشاگری فساد و آزادی بیان نخواهند داشت و مدیران نیز جهت بقا و ادامه خدمت در مناصب مدیریتی به گفتارها و شعارها پناه می‌آورند که مردم تناسبی بین وعده‌ها با تصمیم‌ها و اقدام‌ها مشاهده نمی‌کنند. موانع سیاسی مقابله با فساد به نفوذ عوامل بیرونی بر تصمیم‌ها و اقدام‌های داخلی سازمان اشاره دارد که این مهم می‌تواند موجب بروز انحراف‌های اداری و مالی شود و کدهای تبیین‌شده در این مطالعه بیانگر دخالت عوامل سیاسی در فرایند انتصاب افراد بر روی مشاغل کلیدی و منابع مالی صنعت است؛ همچنین بسیاری از سیاست‌مداران پس از جابه‌جایی در مناصب سیاسی، تمایل بسیار شدیدی جهت حضور در صنعت نفت و گاز کشور دارند و در این راستا، اراده قوی سیاسی در کشور جهت مقابله با پدیده شوم فساد ملاحظه نمی‌گردد.

موانع قانونی مقابله با فساد به ناکارآمدی ساختاری ناشی از قوانین و مقررات اشاره دارد و در بسیاری از موارد دلیل شکل‌گیری فساد، صرفاً فقدان قوانین و مقررات نیست (که البته این عامل در بروز فساد بسیار نقش آفرین است)، بلکه ناکارآمدی و کثرت قوانین نیز می‌تواند موجب بروز انحراف‌های رفتاری و عملکردی گردد؛ به‌طوری‌که در نظام اداری ایران شاهد وضع قوانین و مقررات بسیاری جهت مقابله با فساد بوده‌ایم؛ اما با مراجعه به آمارها آیا می‌توان ادعا داشت که نرخ فساد در ایران کاهش یافته یا کنترل شده است؟ کدهای تبیین‌شده در این مطالعه نیز حاکی از گسترش فساد ناشی از وضع قوانین نامناسب و کثرت این قوانین جهت مقابله با فساد بوده است و از طرفی دیگر نیز اهتمام جدی نزد مدیران جهت جاری‌سازی این قوانین وجود ندارد. موانع محیطی مقابله با فساد به ناکارآمدی نظام اداری کشور اشاره دارد که برای دستگاه‌های اجرایی به‌عنوان عوامل خارجی قلمداد می‌گردد؛ زیرا راهبردها، سیاست‌ها، تصمیم‌ها و اقدام‌ها از سوی دولت به هر یک از دستگاه‌های اجرایی ابلاغ می‌شود و ناکارآمدی‌های دولت عملاً به‌عنوان عامل خارجی بر دستگاه‌های اجرایی تحمیل می‌گردد. در این مطالعه، کدهای تبیین‌شده بیانگر وجود ساختار دولتی کاملاً متمرکز و نظام اقتصاد دولتی بوده است و این مهم می‌تواند موجب انحصار منابع، امکانات، اطلاعات و قدرت در رأس هرم و بروز سوءرفتارهای اداری، مالی و سیاسی شود. موانع ساختاری مقابله با فساد به وجود شکاف بین استقرار سازوکارها و ابزارهای مقابله با فساد و ناکارآمدی کارگروه‌های ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد اشاره دارد و کدهای تبیین‌شده در این مطالعه حاکی از نهادینه نشدن سیستم سوت‌زنی و عدم آگاهی ذی‌نفعان اعم از کارکنان و مردم در نحوه افشاگری‌ها و عدم اطمینان آنان از وجود امنیت پس از افشاگری و همچنین عدم تبیین سازوکارهایی جهت نظارت عالمانه بر رفتار مقامات اداری و سیاسی و وابستگان آنان بوده است و از طرفی دیگر، کدهای تبیین‌شده بیانگر نامناسب بودن ترکیب اعضای کارگروه سلامت اداری و مقابله با فساد در شرکت‌های تابعه صنعت و عدم تمایل خبرگان جهت عضویت در این کارگروه‌ها و نیز باور مدیران ارشد با شکل‌گیری این کارگروه‌ها به‌عنوان یک سمبل اشاره دارد.

موانع فرایندی مقابله با فساد به عدم وجود روشی برای شناسایی و کنترل فساد و عدم شفاف‌سازی فرایندهای کلیدی سازمان اشاره دارد و کدهای تبیین شده در این مطالعه بیانگر افزایش تبانی پیمانکاران در فرایند مناقصات و کسب منفعت شخصی ناشی از تعارض منافع بخش دولتی و خصوصی در فرایند مناقصات، و عدم اصلاح فرایندها و رویه‌های مالی، قراردادی و مناقصاتی است. درک روابط بین کدهای باز، محوری و گزینشی این مطالعه می‌تواند در بهبود بینش و نگرش مدیران ارشد صنعت مورد مطالعه جهت مقابله با فساد مؤثر باشد. با تأمل بر کدهای تبیین شده در این مطالعه باید اذعان داشت که بستر و زمینه‌های مناسبی برای کنترل و مقابله با فساد در نظام اداری ایران و به‌ویژه شرکت مورد مطالعه وجود ندارد و نمی‌توان صرفاً با وضع قوانین مقابله با فساد یا تشکیل کارگروه ارتقای سلامت اداری و مالی در سطح دستگاه‌های اجرایی ادعای مقابله با فساد را داشت و کنترل و مقابله با پدیده شوم فساد در ایران مستلزم وجود اراده قوی سیاسی و مدیریتی است.

در زمینه موانع مقابله با فساد در نظام اداری ایران، پژوهش‌های کافی انجام نشده است و در پژوهش حاضر موضوع مورد مطالعه در مهم‌ترین صنعت اقتصادی و سیاسی کشور یعنی صنعت نفت انجام شد؛ از این جنبه پژوهش حاضر، پژوهشی جدید است و این مطالعه می‌تواند خلأ پژوهشی و مدیریتی در راستای موضوع فساد و درک موانع مقابله با آن در نظام اداری کشور و به‌ویژه صنعت نفت ایران را اندکی جبران نماید و از جنبه علمی، یافته‌های این مطالعه همانند سایر متون پژوهشی می‌تواند مورد استفاده و بهره‌برداری پژوهشگران، سیاست‌مداران، مدیران دولتی، و کارکنان و مدیران ارشد صنعت نفت ایران قرار گیرد. در ادامه، پیشنهادهای پژوهش به شرح زیر ارائه می‌گردد:

۱. از آنجایی که امور بازرسی و پاسخگویی به شکایات در صنعت نفت ایران و هریک از شرکت‌های ملی تابعه آن به‌عنوان متولی اصلی ارتقای سلامت اداری و صیانت از حقوق شهروندی قلمداد می‌گردد؛ از این رو پیشنهاد می‌شود تا موانع تبیین شده در زمینه مقابله با فساد از طریق این امور مورد بررسی و تأمل قرار گیرد و نسبت به تبیین راهبردها و برنامه‌های عملیاتی و اصلاحی به تفکیک هریک از موانع اهتمام نمایند.

۲. از آنجایی که بسیاری از مصاحبه‌شوندگان به عدم وجود متولی جهت پیشبرد برنامه‌های سلامت اداری و مقابله با فساد اشاره داشتند، به منظور نهادینه‌سازی موضوع مقابله با فساد پیشنهاد می‌شود تا واحد مهندسی ساختار وزارت نفت نسبت به ایجاد و طراحی واحد سازمانی مستقل در زمینه مقابله با فساد در ساختار سازمانی هر یک از شرکت‌های تابعه صنعت نفت اقدام نماید.

۳. از آنجایی که عملکرد تمامی شرکت‌های تابعه صنعت نفت در زمینه ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد به‌طور سالانه مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و بر این مبنا تمامی شرکت‌های تابعه رتبه‌بندی می‌شوند و این اقدام از سوی وزارت نفت و هر یک از چهار شرکت تابعه آن بسیار پسندیده می‌باشد؛ اما جهت نهادینه‌سازی فرهنگ مقابله با فساد پیشنهاد می‌شود تا این اقدام از حالت نمایشی و شکلی خارج شود و شرکت‌های دارای عملکرد بالا و پایین در زمینه مقابله با فساد از طریق تبیین سازوکارهای مالی و غیرمالی مورد تشویق و تنبیه قرار گیرند.

۴. پیشنهاد می‌شود تا پژوهشی مستقل در قالب طرح پژوهشی یا رساله دکتری در زمینه آسیب‌شناسی شکل‌گیری فساد در صنعت نفت ایران با رویکرد فرایندی تعریف و اجرا شود.

منابع فارسی

- الوانی، سیدمهدی؛ زرنندی، سعید؛ عرب‌سرخی، ابوذر (۱۳۸۹). مؤلفه‌های تدوین استراتژی ملی مبارزه با فساد جمهوری اسلامی ایران. مدیریت دولتی، ۲(۴)، ۲۲-۳. DOI: ۱۰.۲۰۸۵۸۷۷/۱۳۸۹/۲/۴/۱۹
- باستانی‌باشکند، محمد؛ رشیدی طغرالجردی، مصطفی (۱۴۰۲). مدل‌سازی موانع اجرای خط‌مشی‌های مقابله با فساد اداری در شرکت‌های دولتی. حقوق اداری، ۱۰(۳۵)، ۴۱-۹. DOI: ۱۰.۳۵۹۰/qjal/۱۱۸۶
- جمالی‌اسگویی، سیدجمال؛ بخشایشی‌اردستانی، احمد؛ بنی‌هاشمی، میرقاسم (۱۳۹۸). اقتصاد سیاسی فساد در جمهوری اسلامی ایران. مجلس و راهبرد، ۲۷(۱۰۱)، ۵۸-۳۳.
- خداپناه، مسعود (۱۳۹۴). برآورد شاخص فساد اقتصادی در ایران به روش فازی و بررسی رابطه آن با اقتصاد زیرزمینی با استفاده از آزمون علیت هشیائو. اقتصاد مقداری، ۱۲(۳)، ۲۵-۱. <https://doi.org/10.22055/jqe/11891>
- شیرینی، حامد؛ برادران، مراد؛ جوادی، علی محمد (۱۴۰۳). بررسی جامعه‌شناختی ادراک فساد در ایران. مسائل اجتماعی ایران، ۱۵(۱)، ۱۱۲-۷۹. DOI: ۱۰/۶۱۱۸۶/jspi
- عزتی، مرتضی؛ سیف، اله‌مراد؛ مهرگان، نادر؛ ملکی‌شهریور، مجتبی (۱۳۹۵). اثرات کوتاه‌مدت و بلندمدت درآمدهای نفتی بر فساد اقتصادی در ایران. پژوهش‌های اقتصادی، ۱۶(۲)، ۹۸-۷۳.
- لطفی، زهرا؛ فرجی‌دیزجی، سجاد؛ صادقی، حسین (۱۴۰۰). اثر رانت نفت و فساد بر استقلال بانک مرکزی در کشورهای صادرکننده نفت. پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، ۲۹(۹۸)، ۴۴۵-۴۱۷. DOI: ۱۰/۵۲۵۴۷/qjerp
- محمدی، حامد؛ الوانی، سیدمهدی؛ معمارزاده‌طهران، غلامرضا؛ حمیدی، ناصر (۱۳۹۵). طراحی و تبیین الگوی اثربخش نظام اداری ایران. مدیریت

- دولتی، (۴)، ۸، ۶۱۶-۵۹۱. DOI: ۵۹۱-۶۱۶، ۸(۴)، ۲۰۱۷/۶۲۱۷۸.jipa/۱۰/۲۲۰۵۹
- محمدی، حامد؛ الوانی، سیدمهدی؛ معمارزاده‌طهران، غلامرضا؛ حمیدی، ناصر (۱۳۹۶). تبیین و ارزیابی مؤلفه‌های مؤثر بر بعد سیاسی نظام اداری ایران. چشم‌انداز مدیریت دولتی، ۳۲، ۴۰-۱۵. DOI: ۲۰/۱۰۰۱، ۱، ۲۲۵۱۶۰۶۹، ۱۳۹۶، ۸، ۴، ۱، ۵
 - محمدی، حامد؛ الوانی، سیدمهدی؛ معمارزاده‌طهران، غلامرضا؛ حمیدی، ناصر (۱۳۹۷). شناسایی موانع فرهنگی فراروی نظام اداری ایران. مدیریت فرهنگ سازمانی، (۱)، ۱۶، ۹۱-۷۱. DOI: ۷۱-۹۱، ۱۶(۱)، ۲۰۱۸، ۲۰۱۲۲۹، ۱۰۰۶۷۵۷. jomc/۱۰/۲۲۰۵۹
 - محمدی، حامد؛ حمیدی، ناصر (۱۴۰۲). تحلیل مضمون مقابله با فساد در پرتو اسناد بالادستی نظام اداری ایران. راهبرد، (۱)، ۳۲، ۸۳-۱۰۸. DOI: ۱۰۸-۸۳، ۳۲(۱)، ۱۰/۲۲۰۳۴. DOI: ۲۰۲۳، ۴۰۰۱۲۹، ۱۵۵۸. rahbord
 - مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۳). پویایی‌شناسی نظام اداری در ایران. مرکز شبیه‌سازی و مطالعات سیستمی، کد موضوعی ۲۱۰، شماره مسلسل ۲۰۱۸۷، دفتر مطالعات مدیریت، ۱-۳۲.
 - مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۳). تحلیل نظارتی پیرامون اجرای ماده ۳۱ قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد. کد موضوعی ۲۹۰، شماره مسلسل ۲۰۴۶۲، دفتر مطالعات مدیریت، ۱-۲۰.
 - مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۳). تحلیل وضعیت عملکرد کارگروه‌های ارتقای سلامت اداری در دستگاه‌های اجرایی. کد موضوعی ۲۹۰، شماره مسلسل ۱۹۸۵۸، دفتر مطالعات مدیریت، ۱-۲۵.
 - مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۳). تصویر انواع تبادلات حجمی و مالی در زنجیره ارزش گاز. کد موضوعی ۳۱۰، شماره مسلسل ۲۰۳۳، دفتر مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه نفت و گاز)، ۱-۲۸.
 - منتظری، راضیه؛ حکاک، محمد؛ وحدتی، حجت؛ موسوی، سیدنجم‌الدین (۱۴۰۲). ارائه مدل ناکامی مبارزه با فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران.

علوم مدیریت ایران، ۱۸(۷۲)، ۹۳-۱۱۳.

- نوروزی، عزیزاله؛ رستمی، ولی؛ شکرچی زاده، مسعود (۱۳۹۷). موانع حقوقی مقابله با فساد مالیاتی. تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، ۱۴(۳۷)، ۱۱-۲۸.

منابع انگلیسی

- Alvani, s. M., Zarandi, S., & Arabsorkhi, A. (2010). Indicator of National Anticorruption Strategy of I.R. IRAN. Journal of Public Administration, 2(4), 3-22. (in Persian)
- Amuzegar, J. (2008). Iran's Oil as a Blessing and a Curse. The Brown Journal of World Affairs, 15(1), 47-61. Amuzegar, J. (2008). <https://www.jstor.org/stable/24590948>
- Azadi, P., Dehghanpour, H., Sohrabi, M., & Madani, K. (2016). The Future of Iran's Oil and Its Economic Implications. Stanford Iran 2040 Project, October 2016, 1-16.
- Bastani-Bashkand, M., & Rashidi-Toghar-Jordi, M. (2023). Modeling the obstacles to implementing policies to combat administrative corruption in state-owned companies. Administrative Law, 10(35), 9-41. (in Persian) DOI: 10.61186/qjal.10.35.9
- Damijan, S. (2023). Corruption: A Review of Issues. Economic and Business Review, 25(1), 1-10.
- DOI: 20.1001.1.20085877.1389.2.4.1.9
- DOI: 20.1001.1.22516069.1396.8.4.1.5
- DOI:10.13140/RG.2.2.30442.93128
- European Parliamentary Research Service. (2023). Stepping up the EU's efforts to tackle corruption. Cost of NonEurope Report, European Added Value Unit, PE 734.687 – January

- 2023.
- Ezzati, M., Seif, A., Mehregan, N., & Maleki Shahrivar, M. (2016). The Short- and Long-Run Effects of Oil Revenues on Economic Corruption in Iran. *Economic research*, 16(2), 73-98. (in Persian)
 - Farzanegan, M. R., & Krieger, T. (2018). Oil Revenues Shocks and Inequality in Iran. *The Economic Research Forum (ERF), Working Paper No. 1226*, October 2018.
 - Farzanegan, M. R., & Zamani, R. (2024). Oil rents shocks and corruption in Iran. *Review of Development Economics*, 1-30. <https://doi.org/10.1111/rode.13149>
 - Federal Government Administrative Centre. (2024). *National Anti-Corruption Strategy 2024-2028*. Published by: Prime Minister's Department, 1-72.
 - Hosseinzadeh, M., Samadi Foroushani, M. S., Tang, O., & Mehregan, M. R. (2020). Complexity management of corruption in Iran's oil industry applying soft system dynamics methodology (SSDM). <https://www.emerald.com/insight/publication/issn/0368-492X>
 - <https://doi.org/10.1108/JMLC-10-2020-0119>
 - <https://doi.org/10.14718/NovumJus.2023.17.2.9>
 - <https://doi.org/10.15458/2335-4216.1314>
 - Jamali-Esgoi, S. J., Bakhshaishi-Ardestani, A., & Bani-Hashemi, M. (2019). The Political Economy of Corruption in the Islamic Republic of Iran. *Majlis & Rahbord*, 27(101), 33-58. (in Persian)
 - Jha, C. K., & Sah, N. (2023). *Tackling Corruption: Practi-*

- cal Perspectives. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4381856>. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4381856>
- Khodapanah, M. (2015). Estimate the index of Corruption in Iran Using Fuzzy Logic and Investigation of its Relationship with the Underground Economy using Hsiao causality test. *Quantitative Economics*, 12(3), 1-25. (in Persian) <https://doi.org/10.22055/jqe.2015.11891>
 - Lotfi, Z., Faraji, D. S., & Sadeghi, H. (2021). The impact of oil rents and corruption on central bank independence in oil exporting countries. *Quarterly Journal of Economic Research and Policies*, 29(98), 417-445. (in Persian) DOI: 10.52547/qjerp.29.98.417
 - Mohammadi, H., & Hamidi, N. (2023). Analyzing thematic of dealing with corruption in the light of the upper documents of Iran's administrative system. *A Quarterly Journal of Strategy*, 32(1), 83-108. (in Persian) DOI: 10.22034/rahbord.2023.400129.1558
 - Mohammadi, H., Alvani, S. M., Memarzadeh-Tehran, G., & Hamidi, N. (2016). Designing and explaining the effective model of the Iranian administrative system. *Journal of Public Administration*, 8(4), 591-616. (in Persian) DOI: 10.22059/jipa.2017.62178
 - Mohammadi, H., Alvani, S. M., Memarzadeh-Tehran, G., & Hamidi, N. (2017). Explanation and evaluation of the factors affecting the political dimension of the Iranian administrative system. *Perspectives on Public Administration*, 32, 15-40. (in Persian)

- Mohammadi, H., Alvani, S. M., Memarzadeh-Tehran, G., & Hamidi, N. (2018). Identifying Cultural Barriers to the Iranian Administrative System. *Organizational Culture Management*, 16(1), 71-91. (in Persian) DOI: 10.22059/jomc.2018.201229.1006757
- Montazeri, R., Hakkak, M., Vahdati, H., & Mousavi, S. N. (2023). Presenting a model of failure to fight against administrative corruption in Iran's government organizations. *Iranian Quarterly Journal of Management Sciences*, 18(72), 93-113. (in Persian)
- Norouzi, A., Rostami, V., & Shekarrchizadeh, M. (2018). Legal Barriers to Fight Tax Corruption. *Journal of Law and Politics*, 14(37), 11-28. (in Persian)
- OECD. (2024). *Anti-Corruption and Integrity Outlook 2024*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/968587cd-en>
- Olujobi, O. J. (2023). Nigeria's upstream petroleum industry anti-corruption legal framework: the necessity for overhauling and enrichment. *Journal of Money Laundering Control*, 26(7), 1-27.
- Parliamentary Research Center. (2024). Analysis of the performance of administrative integrity promotion working groups in executive agencies. Subject code 290, serial number 19858, Management Studies Office, 1-25. (in Persian)
- Parliamentary Research Center. (2024). Dynamics of the Administrative System in Iran. Center for Simulation and System Studies. Subject Code 210, Serial Number 20187, Man-

- agement Studies Office, 1-32. (in Persian)
- Parliamentary Research Center. (2024). Illustration of various volumetric and financial exchanges in the gas value chain. Subject code 310, serial number 2033, Energy, Industry and Mining Studies Office (Oil and Gas Group), 1-28. (in Persian)
 - Parliamentary Research Center. (2024). Supervisory analysis of the implementation of Article 31 of the Law on Promoting the Integrity of the Administrative System and Combating Corruption. Subject code 290, serial number 20462, Management Studies Office, 1-20. (in Persian)
 - Public Safety Canada. (2023). Methods of Preventing Corruption: A Review and Analysis of Select Approaches. Report number: 2023-R010, 1-63.
 - Shiri, H., Baradaran, M., & Javadi, A. (2024). Sociological Study of the Perception of Corruption in Iran. *Social Problems of Iran*. 15(1), 79-111. (in Persian) DOI: 10.61186/jspi.15.1.79
 - Sobko, G., Viktoriia, S., Oksana, V., Oleksandr, K., & Viacheslav S. (2023). International Anti-Corruption Concepts and their Implementation in Ukrain. *Novumjus*, 17(2), 219-249.
 - Strauss, A. L., & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. London: Sage Publications.
 - The Republic of South Africa. (2023). National Anti-Corruption Strategy 2020-2030. Department of Planning, Monitoring and Evaluation (DPME), 1-104.
 - Transparency International. (2022). *Corruptionary A-Z*. Corruptionary A-Z - Transparency.org Wan Hashim, W. M., &

Hussain, M. M. (2024). The Concept of Corruption: An Overview of the Past and Present Scenarios. Journal of Administrative Science, 21(1), 15-28.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی